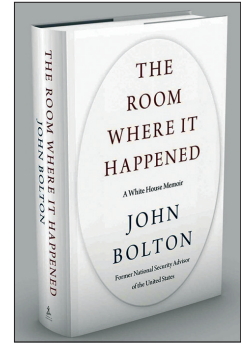

John Bolton

The Room where it happened

(New York, Simon & Schuster, 2020, ISBN 9781797112398)

„A külügyminiszteré a legjobb,
míg a nemzetbiztonsági tanácsadóé
a legnehezebb poszt a kormányzatban”
Condoleezza Rice¹

Donald J. Trump elnök kétségtelenül leghíresebb és legellentmondásosabb megítélésű nemzetbiztonsági tanácsadója a neokonzervatív héja hírében álló John Bolton volt. Nemrég megjelent, jelentős médiavisszhangot kiváltó és botrányt is keltő fehér házi emlékiratában érdekfeszítő és sok szempontból illúzióromboló betekintést nyújt az amerikai nagypolitika és Trump elnök adminisztrációjának napi rutinjába és működésébe, illetve ami talán a legfontosabb részlet, a csúcsvezetői döntéshozatal mikéntjébe. A világ egyik leghatalmasabb vezetőjének tevékenysége sajnálatos módon számos megválaszolandó kérdést vet fel a laikus és a szakavatott olvasó számára egyaránt. Hiszen amellet, hogy bepillantást nyerhet a gyakran zúrzasavas döntés-előkészítő munkafolyamatokba és az amerikai politikacsinálás hétköznapi gyakorlatába, megerősödhet az olvasóban az régi felismerés, hogy a politika elsődlegesen a hatalomgyakorlás művészeté mintsem annak racionális tudománya.

Bolton könyvéből kiderül, hogy számos irracionális tényező látványosan érvényesül Trump elnök munkájában, akinek egyik fő jellemvonása a szentimentális (mondhatnánk karizmatikus) spontaneitás és az üzleties, személyre szabott ego-harcok megvívása bel- és külpolitikában egyaránt. Bolton tapasztalatai és észrevételei alapján megerősítést nyer az a feltételezés, hogy Trump elnök esetében a személyes karizmája, sajátos prekonceptiói, elismerés iránti vágya és média-megjelenéseinek tulajdonított narcisztikus hiúsága sokkal fontosabb tényezőknél bizonyulnak, mint a közel százezer főt számláló washingtoni kormányzati apparátus képviselőinek elképzelései, stratégiái, évtizedes szakmai rutinja és tapasztalatgyűjteménye.

A szerző John Bolton, mint a nagy presztízsű Yale Egyetemen diplomázott jogász, amerikai ENSZ nagykövet és a republikánus Reagan, illetve idősebb és ifjabb Bush elnök adminisztrációjának meghatározó személyisége a Fehér Ház híres Nyugati Szárnyának (West Wing) egyik kiváltságos helyzetű és befolyású személyiségének számított évtizedeken keresztül. Közel negyvenévi washingtoni tapasztalattal és életúttal, Bolton igazi veterán kormányzati tanácsadóként, diplomataként és kiváltképp neokonzervatív eszmeiségű politikusként volt ismert, akinek az amerikai elsőség stratégiája egy pillanatra sem számított pusztá kampányszlogennek vagy politikai

1 Condoleezza Rice volt ifjabb Bush elnök nemzetbiztonsági tanácsadója 2001–2005 között, majd az első afroamerikai női külügyminisztere is 2005–2009 között, Colin Powell tábornok utódaként.
Bolton: i. m. 46. o.

lözungnak. Kinevezése a Trump adminisztráció egyik legfontosabb és legnehezebb pozíciójába, H. R. McMaster tábornok utódjaként, éppolyan viharosra és nagy visszhangúra sikeredett, mint kényszerű távozása, vagy a fehér házi memoárjának gyors megjelenése, még a 2020. novemberi elnökválasztás előtt.

A könyvismertetésben bemutatjuk John Bolton legfontosabb művét, a *The Room Where It Happened* (szó szerinti fordításban: *A szoba, ahol történt*) című bestseller-gyanús politikai botránykönyvét, és benne a szerző pragmatista, konzervatív politikai filozófiáját, sajátos eszme és értékrendszerével, illetve Amerika-centrikus világlátásával, különös tekintettel az amerikai külkapcsolatok alakulására és fontosabb biztonságpolitikai vonatkozásokra.

Bolton, az álszerénységet mellőzve, többek között azzal indítja memoárját, hogy Trump elnökkel ellentétben ő nem politikai parvenü, hanem veterán washingtoni kormánytisztviselő, diplomata, akinek nem feltétlen életcélja a mindenáron való hivatali szék és titulus megszerzése, hanem inkább értékrendszere alapján próbál legtöbbet tenni a haza szolgálatáért. Rögtön elismerő szavakkal bemutatja elődje McMaster tábornok kimagasló teljesítményét a 2017-es amerikai Nemzeti Biztonsági Stratégia alapos és gyors kidolgozásáért, amit azonban sajnálatos módon nem igazán követnek kormányzati szinten, sőt Bolton elképzelhetőnek tartja, hogy a nagyon keveset olvasó Trump elnök nem is ismeri részleteiben a dokumentumot (Bolton 2020. 11–12. o.). Az elnök körül működő egykori vezérkari tábornokokból álló „öregtek tengelyének” (axis of adults) is emlegetett, avagy a gúnyos washingtoni zsargonban címkézett társaság, John Kelly, a Fehér Ház hivatali főnöke, H. R. McMaster nemzetbiztonsági tanácsadó és James Mattis volt védelmi miniszter révén kísérletet tettek a Fehér Ház és a kormányzati adminisztráció működésének rendszerezésére, közben tartására, racionalizálására és a befolyásos Trump családi tanácsadó, Jared Kushner és felesége, Ivanka Trump távoltartására (uo. 14. o.). Visszatekintve látható, hogy kevés sikerrel jártak, mondhatni teljes kudarcot vallottak, hiszen három éven belül mindannyian eltűntek az elnök mellől és a kormányzatból is, míg az ifjú Kushner, mindenféle kormányzati, diplomáciai háttér nélkül még nagyobb befolyásra tett szert Amerika külügyeinek „intézésében”. A Harvardon végzett, amúgy hithű ortodox izraelita vallású ifjú Kushner befolyását és az úgynevezett „elnöki vő diplomácia” (son-in-law diplomatic affairs) fontosságát jól illusztrálja néhány botrányos eset. Többször előfordult, hogy Bolton nemzetbiztonsági tanácsadó, James Mattis védelmi miniszter, Steven Mnuchin pénzügyminiszter, valamint Mike Pompeo külügyminiszter is majdhogynem felrobbantak a dühtől és frusztrációtól, amikor tudomásukra jutott, hogy az izraeli miniszterelnök, a török gazdasági miniszter (Erdogan török elnök veje), valamint a szaúdi, brit és francia külügyminiszter is nem egy esetben előbb tárgyalt, egyeztetett fontos kérdésekben Kushnerral, mint velük (uo. 84. o.). Ez a gyakorlat a korábbi amerikai elnöki adminisztrációkban komoly politikai válságot, botrányt és döntéshozatali rendszerben anomáliát okozott volna, ehhez képest paradox módon teljességgel elfogadottá vált Trump elnök Ovális Irodájában (uo. 175. o.), ahol végső soron az Elnök a legfőbb autoritás...

Nyilvánvaló, amint a szerző is többször tesz rá utalást az izgalmas fehér házi történetmesélés során, Washington nem az elvhű, karakán személyiségek vagy Teréz Anya-tisztaságú emberek gyülekezőhelye, hanem az ambiciózus, könyörtelenül opportunistá hivataltudású emberek terepe, ahol köztudottan bármikor bármilyen felhasználható akárki ellen politikai célok érdekében. A politikusok, kormánytisztviselők esetében különösen fontos és érdemes figyelembe venni azt a, politikában régóta ismert igazságot, miszerint a beszéd is tettnek, a szó is aktusnak számít, nem csupán a konkrét cselekedetek, döntések, és mindezeknek még évtizedek múltán is jelentőségük lehet. A felismerés, hogy a világ legfőbb szuperhatalmának fővárosa és politikai elitje nem a szentek gyülekezete (uo. 29. o.), természetesen senkit sem ér meglepetésként, ellenben a sokszor szöveghűen felidézett felettébb vulgáris és egyszerű szóhasználat, kifejezőmód az elnök és legfőbb miniszterei vagy tanácsadói részéről kissé visszatetszőnek és meglepőnek tűnhet a naivabb és idealistább olvasók számára.

Az utóbbi évek tapasztalatai alapján az európai olvasók számára az sem hathat különösebben az újdonság erejével, hogy Trump elnöknek nem a világtörténelem, geostratégia és a földrajz az erőssége, a New York-i katonai akadémiái (katonai középiskolai) és Wharton College-beli üzleti főiskolai végzettsége mellett vagy éppen azok ellenére. Elhíresült részlet a könyvből a Trump elnök és John Kelly tábornok, a Fehér Ház egykori kabinetfőnöke, illetve Bolton tanácsadó közötti társalgás az orosz–amerikai helsinki csúcstalálkozó előtt 2017 júliusában Finnország státusáról, amely Trump kérdése szerint orosz csatlós ország vagy fél-gyarmat lenne (uo. 56. o.). Mindazonáltal, bármilyen lenéző rosszallás nélkül elmondható, hogy hasonló politikai földrajzi tévedések számos amerikai elnök nevéhez kapcsolhatóak, mint többek között a szlovákokat, szlovénokat, szerbeket (szinte már érthető módon) összekeverő George W. Bush elnök. A nagy műveltségű politikatörténészről, Woodrow Wilson elnökről mondta harvardi történész tanácsadója, Archibald Cary Coolidge, illetve a cseh Masaryk, hogy az elnök nem ismerte ki magát Közép-Európa népeinek kavalkádjában, és nem gondolta, hogy mindannyian másféle nyelveken beszélnek.² Ilyenkor a legfőbb döntéshozó körül található szakértők befolyása és fontossága természetesen megnövekszik, nem beszélve arról a nyilvánvaló nagyhatalmi attitűdről, miszerint a washingtoni térképek teljesen más világot ábrázolnak, ahol a kisebb európai országok Észtországtól kezdve Magyarországon keresztül Montenegróig az amerikai Nebraska, Vermont vagy a parányi Delaware állammal vetekednek az elnök figyelméért.

Bolton könyvének az olvasmányosság és irodalmi stílus nem erőssége, de nem is igazán szórakoztató célból és szándékból íródott. Mindazonáltal a mű legfőbb erénye a Trump adminisztrációra jellemző egyéni sajátosságok, döntéshozatali mechanizmusok részletes bemutatása, amelyek gyakran felsejlenek olyan világgpolitikai jelentőségű események és döntések háttérében, mint az amerikai NATO-tagság kérdése, a koreai és japán biztonságpolitikai, valamint kínai kereskedelmi tárgyalások, az iráni atomalku felborítása, az orosz–amerikai INF szerződés felbontása, a szíriai beavatkozás, majd kivonulás, a két évtizedes afganisztáni háború lezárási kísérlete, a kanadai G7-es találkozó botránya, illetve a bonyolult orosz–amerikai–izraeli–török–szaúdi viszonyrendszer, a botrányos ukrajnai Hunter Biden-ügy vagy éppen a venezuelai válság.

A világ sorsát kisebb-nagyobb mértékben befolyásoló amerikai kül- és gazdaságpolitikai döntések háttérében megkerülhetetlen tényező a legfőbb döntéshozó, az amerikai elnök személyisége, gondolkodása, stratégiai prioritásai vagy éppen azok hiánya. Trump elnökről és politikai mentalitásáról, diplomáciai tárgyalási módszereiről elterjedt a neomerkantilista és üzleties, tranzakcionalista jelző az amerikai elsőség fenntartása mellett. A „megvédünk, ha fizetsz” elv látványosan és nyers valóságában megmutatkozott Dél-Korea, Japán és kiváltképp a gazdag és vonakodó európai NATO-szövetségesekkel való tárgyalások esetében. A védelemért és katonai bázisfenntartásért cserébe Trump elnök Bolton tanácsadón keresztül Dél-Koreától évi 1 milliárd dollárról 5 milliárd dollárra emeltette a pénzügyi hozzájárulási keretet, míg ugyanezért Japántól már évi 8 milliárd dollárt kért, míg a „puhány európai ingyenélőktől” még többet követelt (uo. 145. o.).

Európa tekintetében gyakran elhangzik Trump elnök kedvenc, gúnyos bon mot mondása, miszerint „az EU még rosszabb, mint Kína, csak kisebb” (uo. 46. o.), amint felháborodva (mondhatni jogosan) követelte a kicsi, gazdag és elkényelmesedett európai védelmi szövetségesektől az évi 2% GDP arányos védelmi költségvetést, vagy az Egyesült Államok azonnal elhagyja az Észak-atlanti Szövetséget, amint történt az a botrányos brüsszeli csúcstalálkozón 2018. július 12-én (uo. 59–61. o.). Realista, bár neokon héja módjára Bolton is többször kijózanítóan megjegyzi – Trump elnökkel egyetértésben –, hogy az európaiak egy pacifista, fukuyamai

2 Masaryk: Világforradalom. Prága, Orbis, 1928. 388. o.

történelem-vége felfogásban, kényelmes és jómódú liberális álomvilágban élnek. Ugyanakkor az európai gazdasági óriások ereje katonai törpe státussal társul, és a gond az, hogy egy komolyabb biztonsági válság esetén amerikai segítség nélkül az európaiak nem lennének képesek megvédeni magukat sem a fenyegető orosz expanziótól, sem az atomrakétákat tervező Irántól, sem a tömeges migrációtól, vagy épp a közel-keleti iszlám terrorizmustól (uo. 58., 143. o.). Trump és Bolton értékelése szerint az Északi Áramlat gázvezetékekkel Oroszország tulajdonképpen felvásárolta Németországot (uo. 155. o.), amely a legnagyobb európai gazdaságként csupán minimális 1,1% GDP arányos védelmi költségvetéssel rendelkezett évekig, és ez igen-csak felhárborította úgy a demokrata, mint a republikánus amerikai döntéshozókat, és jelentős mértékben hozzájárult a 2020 tavaszán bejelentett 20%-os amerikai csapatkivonáshoz Németországból.

Mindazonáltal megkockáztatjuk azt a feltevést, hogy Trump elnök valószínűleg nem olvasta A. Wess Mitchell külpolitikai tanácsadó és korábbi külügyi államtitkár nagy hatású művét „Nyugtalan határvidék”³ címmel, amely alapján megállapítható, hogy az Egyesült Államok gazdagsága és biztonsága kiterjedt globális katonai bázisrendszerén (közel 700) és óriási szövetséges rendszerén alapszik, továbbá a globális határvidék védelmén a parányi Észtországtól kezdve Dél-Koreán keresztül egészen a drokartellek harcterének számító Mexikóig. Amennyiben Amerika kivonulna mindenhol, ahogy Trump elnök ezt gyakran mondta Boltonnak, Pompeo, illetve Mattis minisztereknek („Mit keresünk még mindig Európában, Irakban, Szíriában és Afganisztánban, meg főleg Afrikában, és miért nem vonulunk be inkább Venezuelába...?” uo. 177–180. o.) az Egyesült Államok politikai, gazdasági érdekérvényesítő képessége és befolyása minimálisra csökkenne belátható időn belül, különösképpen az agresszíven terjeszkedő világhatalmi pozícióra törő Kínával szemben, amelynek komoly belbiztonsági és gazdasági következményei lennének az izolacionista amerikai életében is.

Bolton szerint Trump elnök láthatóan semmiféle stratégiát nem követ, hanem ad hoc módon, különféle változatos szempontrendszerek random tényezői alapján alkot kül- és biztonságpolitikai feltevéseket, és inkább ösztönösen, mint racionálisan hoz kulcsfontosságú döntéseket (uo. 156. o.). Trump elnök üzleties politikai stratégiájából és szemléletmódjából két nagyon fontos tényezőt lehet kiemelni: a korábbi elnököktől eltérő módon a pénz nyílt emlegetését diplomáciai tárgyalások során, illetve a gyakran kontrollálatlan beszédaktusok (tweet üzenetek) politikaformáló jelentőségét. Trump elnök gyakran hangoztatott, önmegerősítő jellegű kijelentése, hogy „szeretek beszélni, én nagy dumás vagyok” (uo. 155. o.) a trumpi politika lényegét illusztrálja: a rábeszélés révén a meggyőzésre hajtó elnöki kommunikáció fontosságát a nemzeti gazdasági, pénzügyi előnyyszerzés, pozíciómegtartás érdekében. Úgy is mondhatnánk a kommunikáció, mint puha hatalmi erőketítő tényező elsőbbséget élvez a valós, katonai (kinetikus) erő alkalmazásához képest Trump elnök politikai felfogásában. A jóval militánsabb és határozott érdekvédelmet hirdető Bolton az észak-koreai „sok beszéd és mosoly, kevés eredmény” diplomáciai erőfeszítések és az iráni drón-válság idején többször megjegyezte (uo. 167–169. o.), hogy az elnök láthatóan megrettent a túlzott katonai erő használatának negatív médiahatásától, és tulajdonképpen gyengének bizonyult a diktátorokkal szemben.

John Bolton konzervatív politikai filozófiája dióhéjban könnyen összefoglalható két kedvenc idézetén keresztül: egyrészt hivatkozik Jeanne Kirkpatrick, a Reagan-korszak meghatározó neokon politikai stratégia véleményére, mely szerint „a liberális idealizmus nem egyenlő a mazochizmussal, és a szabadság védelme nem összeegyeztethető a nemzet biztonságával” (uo. 100. o.), másrészt idézi Rudyard Kipling bölcs felismerését, hogy „amikor mindenki elveszíti a fejét, és neked sikerül megőrizned a tied, akkor téged fognak mindezért hibáztatni.”

3 Mitchell, A. Wess: Nyugtalan Határvidék. Budapest, AJTK, 2017.

A könyv alapján Bolton egy (neo)konzervatív, érték-orientált, de ugyanakkor realista, pragmatista, Amerika-centrikus politikai stratégia, aki nem vonakodott komoly konfliktusokat is felvállalni politikai meggyőződéséért hazai és külföldi vezetőkkel egyaránt. Könyve megírását elsősorban a jó szándék és ismeretterjesztés vezette, és kritikussait cáfolva nem Trump elnök demokrata ellenfelei szolgálatában, hanem inkább hazája, az Egyesült Államok érdekében osztotta meg tapasztalatait Trump elnök adminisztrációjáról Donald Trump vezetői karaktere ellenében (uo. 248. o.). Visszaemlékezése zárógondolatai között Bolton kifejti, hogy remélhetőleg a politikában nem létezik a hallgatás íratlan törvénye (omertá), kivéve talán a chicagói alvilágban, hiszen az övéhez hasonló, bár kevésbé hangsúlyos médiafelhajtás övezte korábbi külügyminiszterek és nemzetbiztonsági tanácsadók memoárjait is, mint Brent Scowcroft, Colin Powell, Condoleezza Rice, Robert Gates és társai esetében (uo. 250. o.).

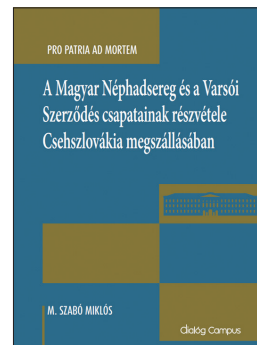
Nyilvánvalóan a jogász végzettségű és sokat tapasztalt nagypolitikai veteránnak számító Boltonnak gondja volt rá, hogy a fokozott politikai és sajtóérdeklődés miatt semmilyen minősített dokumentum részlete ne kerüljön nyilvánosságra a műve által, amely veszélyeztetné az Egyesült Államok biztonságát és érdekérvényesítését (uo. 203. o.). Ugyanakkor a politikát értők jól tudnak olvasni a memoár sorai között, és képesek érzékletes képet alkotni a nyílt forrású információkból is a washingtoni Fehér Ház-beli állapotokról, ahol, amint a szerző többször keserűen megjegyzi, sajnálatosan épp Trump elnök személyisége jelenti az egyik legfőbb kockázatot a bonyolult politikai képletben...

Csutak Zsolt

M. Szabó Miklós

A Magyar Néphadsereg és a Varsói Szerződés csapatainak részvétele Csehszlovákia megszállásában

(Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. ISBN 9789635311026)

Emlékeim szerint 1981-ben – középiskolás diák voltam még akkor – gyakran szóba került a lengyel helyzet. Az innen-onnan származó hírek megvitatása sokszor azzal zárult, hogy az idősebbek közül valaki megjegyezte: „csak ne kelljen megint bevonulni”. Természetesen felkeltette a kíváncsiságom ez a bizonyos „bevonulás”, de az emberek nem szívesen beszéltek róla. Ez volt az a bizonyos „68”, ami közel hasonló jelentést hordozott mint „56”. A szocializmusban félszavakból is megértették egymást az emberek, leginkább azok, akik átéltek eseményeket. Persze félszavaknál többre nem is futotta az emlékezőktől. A katonai főiskolán Német Mihály alezredes, a századparancsnokunk példálózott rendszeresen a borotválkozást elmulasztó hallgatónak, hogy életében csak egyszer volt borostás, amikor ’68-ban Nyitra alatt felderítő járőrt vezetett. Többet tőle sem tudtunk meg. 1997-ben a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem doktori képzésének egyik óráján Kőszegvári Tibor vezérőrnagy úr sztorizott a felvidéki élményeiről, leginkább Marosán György vendégszerepléséről, aki a párt aranyaszájú szónokaként lelkesítette a magyar katonákat.

A '68-as csehszlovákiai bevonulás emlékét egy egész katonanemzedék hordozta, akik megszokták, hogy a belső dolgokról csak igen szűk körben ajánlatos beszélni, mert ki tudja, kinek a fülébe jut. Civilekre pedig egyáltalán nem tartozik a katonaság dolga. Az persze a fiatalabbaknak is szöveget ütött a fejébe, hogy miért nem szeretnek bennünket a felvidéki magyarok, miközben Erdélyben tejben vajban fürdetik az anyaországi vendéget. A rendszerváltás körül a sajtóban már megjelent egy-egy írás az 1968-as szerepünkről, de a katonai szakma nem nyílt meg könnyen. Az 1990-es évek elejétől Pataky Iván nyugállományú ezredes cikkei, majd 1996-ban megjelent – és azóta több kiadást megélt – könyve¹ ismertette az események politikai, katonapolitikai hátterét és a hadművelet lefolyását. A Hadtörténelmi Levéltár több forráskiadvánnyal segítette a kutatókat és a téma iránt érdeklődőket.² Az általános feldolgozások után új megközelítést jelentett Jagadics Péter nyugállományú alezredes 2018-ban megjelent könyve,³ melyben a résztvevők addig nem publikált visszaemlékezései és fényképfelvételei mellett jelentős hangsúlyt kapott a katonai elhárítás tevékenysége. Nem véletlenül, hiszen Jagadics alezredes nyugállományba vonulásáig a szombathelyi gépesített lövész dandár elhárító tisztjeként dolgozott. Tapasztalt szakemberként jól ismerte a szolgálat működését, ami segítette a dokumentumok reális értékelésében és értelmezésében.

Történész szempontból viszonylag szerencsés helyzet, hogy a Néphadsereg 1968-as tevékenysége jól dokumentált. Pataky Iván személyében katonai tapasztalatokkal rendelkező hadtudós dolgozta fel elsőként az anyagot és írt monográfiát. Jagadics alezredes szintén szakértőként nyúlt a titkosszolgálati kérdésekhez. Azt lehetne mondani, hogy az utánuk jövőknek már nem maradt feltárandó kérdés, azonban 2020-ban M. Szabó Miklós nyugállományú altábornagy, a MTA rendes tagja önálló kötettel jelentkezett, amit számos tanulmány előzött meg.⁴ Jogosan vetődhet fel a kérdés, hogy tud-e újat mondani, és az is elgondolkodtató, hogy érdemes-e történészként, szakemberként jól feldolgozott témákkal foglalkozni? M. Szabó Miklós könyvét elolvastva megállapíthatjuk, hogy a tapasztalt szakember képes az objektivitás megőrzésével egyéni látásmódját érvényesíteni és ezzel új szempontokat adni a téma megértéséhez. M. Szabó Miklós alapos katonai és hadtörténelmi ismeretei mellett a tábornoki kar tagjaként tisztában van a katonai felsővezetés és a politikai szint működésével, tapasztalt katona-tanárként pedig képes felismerni az események súlypontjait, értékelni az egyes döntések jelentőségét és céltudatosan, mint hasznosítható tapasztalatot és tanulságot megfogalmazni a hadtudománnyal ismerkedők számára. Nem véletlen, hogy a könyv előszavában hangsúlyozza, hogy ez egy tankönyv. Nem pusztán az események kronologikus ismertetése, hanem elemzés és értékelés.

A szerző munkásságát tekintve, felvetődhet a kérdés, hogy a Magyar Királyi légerő történetétől hogyan jutott el a 68-as bevonulásig? A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, majd

- 1 Pataky Iván: A vonakodó szövetséges – A Magyar Néphadsereg közreműködése Csehszlovákia 1968. évi megszállásában. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1996.
- 2 Ehrenberger Róbert (szerk.): „A dolgozó népet szolgálom”. Forráskiadvány a Magyar Néphadsereg Hadtörténelmi Levéltárban őrzött irataiból. 1957–1972. Budapest, 2006. (Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok); Dr. Számvéber Norbert – Laczovics Erika – Solymosi József: „Zala” 1968 – Az MN 8. gépkocsizó lövészadosztály hadműveleti naplója Csehszlovákia megszállásának időszakából”. Nagykovács, Püedlo Kiadó, 2012. (Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok)
- 3 Jagadics Péter: 1968 Egy elfelejtett hadjárat. A zalaegerszegi 8. gépkocsizó lövészadosztály és a katonai elhárítás részvétel Csehszlovákia megszállásában. Szülőföld Kiadó, 2018.
- 4 M. Szabó Miklós: A „prágai tavasz” és a katonai megszállás magyar diplomáciai iratok tükrében (1968. május–október.) 1–2. rész *Honvédségi Szemle*, 146. évf. (2018), 3. szám, 141–153., 2018/4. 140–157. o.; M. Szabó Miklós: A „Duna”-hadműveletből levont főbb tapasztalatok, tanulságok – a végrehajtó parancsnokok szemszögéből (1968. október) *Hadtudomány*, 28., évf. (2018), 3. szám, 68–78. o.; M. Szabó Miklós: A „Duna”-hadműveletből levont főbb tapasztalatok, tanulságok – ahogy az előljárók látták. – 1. rész *Hadtudomány*, 28 évf. (2018), 3–4. szám, 31–42. o.

Nemzetvédelmi Egyetem történetét bemutató könyveinél⁵ nincs ilyen kérdés, hiszen az intézmény parancsnoka, majd rektora volt, ezért a kompetenciája vitán felül áll. A csehszlovákiai bevonulás csak érintőlegesen kapcsolódik ehhez a vonalhoz és biztosra veszem, hogy nem ez indította el a kutatást. A 68-as események témája, egy régebbi és sokkal mélyrehatóbb kérdés felszínre törése, melyről akadémiai székfoglalójában írt: „A rendszerváltást követően – különösen nyugati, s még inkább NATO-s kollégák – gyakran fogalmazták meg a kérdést, hogyan szolgálhattuk a hazánkat, ha egyszer a varsói szövetségnek voltunk tagjai. Napjainkban már – kevésbé diplomatikusan – vádként fogalmazódik meg: a Magyar Néphadsereg tisztikara nem lehetett hazafi, mert mindent a Szovjetunió, a Varsói Szerződés, az internacionalizmus érdekeinek rendelt alá.

A sok, hosszabb-rövidebb érvelésem közül fennmaradt egy videofelvétel, melyen 1990. október 31-én az Egyesült Államok Légierje Egyetemén (Vezérkari Akadémiáján), az alabamai Montgomery, Maxwell légi bázisán válaszoltam – sok más mellett – erre a kérdésre is. Maga a kérdés – az 1956-ban 12 éves korában a szüleivel Magyarországról elmenekült és »az első bevetésen« lévő tolmácsnő fordítását némileg »magyarítva« – így hangzott: »Miként tudott átállni a hadsereg a kommunizmusról a demokráciára? Hogy lehet egy katona hű a kommunizmushoz az egyik évben, s a demokráciához a másik évben?«

A válaszom pedig így: »Ez egy nagyon nehéz kérdés. Én azt hiszem, hogy ennek ellenére könnyű válaszolni. Higgyék el nekem, hogy a Magyar Honvédség tisztikarának döntő-döntő többsége mindenkor a haza megvédésére készült – mint ahogy napjainkban is! Természetesen nem mondanék igazat akkor, ha azt mondanám, hogy mi mindig így képzeltük el és ezt vártuk és erre készültünk. Mi a hazánk védelmére készültünk, még akkor is, hogy ha elhittük azt, hogy az ún. proletár internacionalizmus és a szocialista hazafiság nemcsak hogy nincs ellentétben egymással, hanem egymást erősíti. Mert elhittük azt, hogy ha sok néppel vagyunk barátságban, akkor ez a hazánk érdekét szolgálja. De még ekkor is – hangosan, vagy hang nélkül –, mindig Magyarország érdekeit tartottuk szem előtt! Én szerintem a magyar tiszték legtöbbje részére mindössze annyit jelent ez a változás, hogy bátrabban vállalhatjuk önmagunkat, bátrabban vállalhatjuk azt, hogy minden lépésünk legfontosabb mozgatója a magyar függetlenség biztosítása.«⁶

A székfoglaló előadásának címe: „Katonai felsővezetők a diktatúrában (a levéltári források nem hazudnak)” – volt, melyben jelentős hangsúly van a zárójeles megjegyzésen. A katonai hivatás legnemesebbike a haza szolgálata, de a rendszerváltás előtti katona nemzedéket több fórumon Kádár-huszároknak, a szovjetek feltétlen kiszolgálóinak bélyegezték. Be kell látnunk, hogy a magyar nemzeti érdekek érvényesítése döntően nem a beosztott tiszték szintjén jelentkezik. Az adott politikai környezetben működő koalíciók megszabják a tagok mozgási lehetőségeit, de az, hogy a nemzeti érdekeket milyen mértékben jelenítik meg a képviselők, az egyén személységétől függ. M. Szabó Miklós történészként jól tudja, hogy ebben a kérdésben nem a hangzatos önvallomások döntenek, hanem a levéltári dokumentumok. Kutatása során az elé kerülő iratokban figyelmes szemmel kereste a hazafiság bizonyítékait. Így ír erről: „Ugyanakkor, a meggyőződöttségem ellenére, működött bennem a félsz: nem tévedek-e?! Nos, mostanság kutatván a Magyar Néphadsereg 1960-as évekbeni történetét, jó néhány levéltári forrás – még a legfelsőbb katonai vezetés szintjén is! – megerősíti korábban idézett

-
- 5 A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1955–1960. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2007.; A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1961–1969. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2008.; A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1970–1979. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2010.; A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1980–1989. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2011.; A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1990–1996. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2011.; Volt egyszer egy egyetem 1996–2007. Rektor a tűzvonalban. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2014.
- 6 M. Szabó Miklós: A Varsói Szerződés és a Magyar Néphadsereg viszonyrendszerének néhány kérdése az 1960-as években. *Hadtudomány*, 18. évf. (2008), 1. szám, 3–4.o.

meggyőződésemet. Ugyanakkor, nyomatékosan szeretném rögzíteni, miszerint a felhozott példák ellenére sem állítom, hogy nem voltak közöttük »kollaboránsok«, hithű internacionalisták, de hogy elenyésző minoritást alkottak, az szilárd meggyőződésem!”⁷

Bár könyvének címe azt jelzi, hogy a csehszlovákiai bevonulás történetét dolgozza fel, azonban megismerhetjük a rendkívül mozgalmas 1960-as évek történéseit is. Az első két fejezetben 20 oldalon olvashatjuk a nemzetközi és a magyar politikai helyzet elvárható ismertetését. A lényeg azonban ezután következik, amikor majdnem 50 oldalon keresztül a Magyar Néphadsereg és a Varsói Szerződés viszonyát elemzi az 1960-as években. Rendkívül fontos időszak, hiszen a kubai rakétaválság idején fennállt egy újabb világháború veszélye. Átalakultak a hadászati és hadműveleti elvek, ezzel együtt a néphadsereg korábbi a második világháborús haditechnikáját, a kor színvonalán álló harci technikai eszközök váltották fel, ami közel 20 éves ugrást jelentett. A lövészkatonák Kalasnyikov gépkarabélyokat, a harckocsizók T-55-ös páncélosokat kaptak, és felállításra került a honi légvédelem szervezete korszerű vadászpülőkkel és rakétatechnikával. A gép azonban önmagában csak halott anyag, a lényeg az ember, aki működteti. A néphadsereg állományát ki kellett képezni az új eszközök használatára és begyakoroltatni, hogy háborús körülmények között is képes legyen azt megbízhatóan működtetni. A parancsnoki állománynak a polgári életből bevonultatott sorkatonákat kellett kiképezni a feladatra, és ennek eredményességét nem csak saját berkeken belül értékelték, hanem a rendszeresen megtartott koalíciós gyakorlatokon össze is hasonlították a Varsói Szerződés többi tagállamának hadseregével. Az ekkor lefektetett alapokon állt a hadsereg az 1990-es évek végéig, és ennek a fiatal rendszernek az 1968-as harcfeladat volt a legjelentősebb erőpróbája, melynek kiválóan megfelelt.

A Varsói Szerződés döntéshozatali mechanizmusának anomáliáit, mint az időszak egyik fontos kérdését, részletesen ismerteti ez a fejezet. Az 1955-ben létrejött szövetség egyik alapvető problémájára az utókor által pártkatonának bélyegzett Czinege Lajos vezérezredes, honvédelmi miniszter hívta fel a figyelmet és tett javaslatot a kijavítására.

A Varsói Szerződést az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoksága irányította, melynek élén a főparancsnok állt, aki a szovjet védelmi miniszter egyik helyettese, azonban a tagállamok honvédelmi miniszterei a főparancsnok helyettesei, tehát katonai értelemben a beosztottjai. Amennyiben a szövetségben egyenlőként vesznek részt a tagállamok, a főparancsnok eljárója, egyben a helyettese is a szovjet védelmi miniszternek. Emellett az is nehezen kezelhető, hogy a szövetségben a tagállamok kötelezettségeit és tevékenységét a Szovjetunióval kötött kétoldalú megállapodások szabályozták. Emellett a Varsói Szerződés ügyeit a szovjet védelmi minisztérium és a vezérkar intézte, ami a szövetség deklarált céljaival ellentétben egyértelműen a tagállamok alárendelt státuszát jelezte a Szovjetunióval szemben. A szerző fontosnak tartja megjegyezni ezek után: „Sajnos, a Politikai Bizottság ezzel kapcsolatos határozata nem ismert, de az előterjesztés bátorsága, keménysége és megalapozottsága nem kérdőjelezhető meg, s egyértelműen cáfol minden olyan híresztelést, hogy a Magyar Néphadsereg vezetői, parancsnokai kivétel nélkül és mindég gerinctelenül »befeküdtek« minden szovjet követelésnek sőt, túllihgették azokat! Ugyanakkor, a későbbi ez irányú magyar kezdeményezések, illetve VSZ lépések, ezt egyértelműen alátámasztják!”⁸

A Magyar Néphadsereg teljesítményének katonai szempontból történő megítéléséhez fontos adatokat találunk a kötet 55–59. oldalain közölt állapotfelmérésben, melyről a következőket írja: „Különösen döbbenetes abból a szempontból, hogy bár láttuk: a korábbi években milyen »hullám-vasútozás« jellemezte a Magyar Néphadsereg útját, s milyen mélypontot

7 Uo. 4. o.

8 M. Szabó Miklós: A Magyar Néphadsereg és a Varsói Szerződés csapatainak részvétele Csehszlovákia megszállásában. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 51. o.

jelentett 1956 ősze, mégis grafikusán bemutatva – a tiszties állomány fejlődésétől eltekintve –, milyen lassú ütemben, visszaesésektől sem mentesen fejlődött az MN létszáma és fegyverzete akkor, amikor a világ többször is a III. világháború szakadékanak peremén egyensúlyozott!⁹

Azt, hogy mit jelent egy szövetségben belül a nemzeti érdekek képviselése, jól mutatja a magyar és a román delegáció tevékenységének bemutatása a Varsói Szerződés szervezetének hatékonyabbá tételét szolgáló 1966-os értekezleteken. Mindenekelőtt fontos megjegyezni, hogy az itt tárgyalt érdemi javaslatok döntő részét három évvel korábban a magyar fél fogalmazta meg javító szándékkal, a szövetség érdekében. Ezzel szemben a román fél javaslatai messze álltak a realitástól, és inkább a szervezet működését gátolták volna. A tárgyaló felek ezt felismerve nem is vették napirendre ezeket.

A könyv címében megjelölt események tárgyalása a IV. fejezetben kezdődik. Először megismerkedünk a csehszlovák tavasz eseményeivel, majd az első szovjet válaszlépést jelentő „Sumava” hadgyakorlat lefolyásával. A szovjet szándékokkal kapcsolatban a szerző fontos adalékkal szolgál, mindjárt az V. fejezet elején, ugyanis a gyakorlatra kiadott intézkedés először „Duna” hadműveletről ír, ami végül a megszállás tényleges fedőneve volt, és csak később kapott az ezt megelőző hadgyakorlat saját elnevezést. Ez az apró részlet is jelzi, hogy a szovjet vezetés elhatározott szándéka volt a helyzet katonai erővel történő megoldása. Ennek ellenére politikai szinten Kádár János igyekezett közbenjárni a feszült viszony rendezése érdekében, azonban ezt a szovjetek nem nézték jó szemmel, amit katonai vonalon toroltak meg. A gyakorlat főparancsnoka, Jakubovszkij marsall nem volt hajlandó fogadni Czinege vezérezredes honvédelmi minisztert, és amikor ezt Oláh István vezérőrnagy jelezte Kazakov hadseregtábornok felé, akkor éppen azzal vágott vissza, amit már korábban a szövetség működésével kapcsolatban a magyar képviselők jeleztek, ti. „Kazakov elvtárs a program megváltoztatásáról úgy (sic!) nyilatkozott, hogy: kétségtelenül az a színezete a dolognak, mintha a gyakorlatvezetőség el akarná kerülni a magyar minisztert, de a Főparancsnok – Főparancsnok, a miniszter csak az ő helyettese [kiemelés tőlem – Sz. M.], ezért úgy dönt, ahogy akar.”¹⁰

A könyvben idézett dokumentumokból kirajzolódik, hogy a gyakorlaton részt vevő magyar tábornokok a valós helyzetről kendőzetlenül jelentettek a politikai vezetésnek, amelynek tagjai azt megismerték és tudomásul vették. Ennek fényében sokkal árnyaltabb az a politikai játszma, ami a nyílt színen folyt, és a koalíciók működése, a nagyhatalom és egy kis ország viszonya szempontjából nagyon tanulságos. A viszonyt jelzi, hogy a szovjet marsall még apróbb hazugságokat is megengedett magának a koalíciós partnerrel szemben a számára kellemetlen helyzetek elkerülése érdekében. Az események legfontosabb tanulságát a következőkben foglalja össze a szerző: „számomra, akitől különösen a rendszerváltást követő években megkérdezték, de inkább megkérdőjelezték: lehetett-e a Magyar Néphadsereg – ez által a Varsói Szerződés – tisztje magyar hazafi? Az én válaszom mindég az volt, hogy a magyar tisztiek döntő-döntő többsége, bár alapvetően azonosult a szocializmus eszméivel, a VSZ békefenntartó- (elrettentő-) képességével, de mindenkor ELSŐSORBAN A HAZA VÉDELMEÉRE KÉSZÜLTÜNK! Nos, ezért vagyok hálás e gyakorlatnak – bármilyen szégyenletes volt is! –, de még inkább Oláh István vezérőrnagy, kiképzési főcsoportfőnök, miniszterhelyettesnek, valamint Szűcs Ferenc vezérőrnagy, vezérkarifőnök-helyettesnek, hogy bebizonyították állításom helyességét. Talán manapság nagyon sokan nem is tudják felmérni e két vezető tábornok – nem nagy szavak! – hazafiúi bátorságát, amikor annak érdekében, hogy a Magyar Népköztársaság ne kerülhessen a Csehszlovák Szocialista Köztársaság sorsára, hallatlan élesen és mindeddig példátlan nyíltsággal mutattak rá a szovjet és VSZ katonai felső vezetés gátlástalanságára, arroganciájára”¹¹

9 Uo. 55. o.

10 Uo. 87. o.

11 Uo. 95. o.

A VI. fejezettől kezdődően a megszállás lefolyásáról olvashatunk, az egyes vezetési szinteknek megfelelően. Először a szovjet Dél Hadseregcsoport, majd a zalaegerszegi 8. gépkocsizó hadosztály, végül az egyes ezredek tevékenységét ismerteti a szerző elsősorban a hadműveletet lezáró beszámoló jelentések alapján. Az utolsó két fejezetben a „Duna” hadműveletből levont főbb tapasztalatokról és tanulságokról olvashatunk a végrehajtó parancsnokok és az előljárók szemszögéből. A kötetet bőséges irodalomjegyzék és névmutató teszi teljessé.

A szerző bevezetőjében hangsúlyozza, hogy egyetemi tankönyvet írt. Ennek megfelelően nagyon hasznos lenne beilleszteni a Katonai Felsővezető Szakirányú Továbbképzési Szak és a Katonai vezetői mesterképzési szak tananyagába, de nem feltétlenül a hadtörténelem tantárgyhoz kapcsolódóan, mivel ott óhatatlanul az eseménytörténet kapna hangsúlyt. Sokkal hasznosabbnak tartanám, ha a katonai vezetéstudomány találna példákat az egyes vezetési szintek és a szövetségi rendszeren belüli együttműködés és érdekérvényesítés formáira. Emellett jó szívvel ajánlom a hadtörténelem iránt érdeklődőknek is ezt a színvonalas és érdekes kötetet, amit a szerző sokszor enyhén szarkasztikus megjegyzései tesznek sokkal személyesebbé.

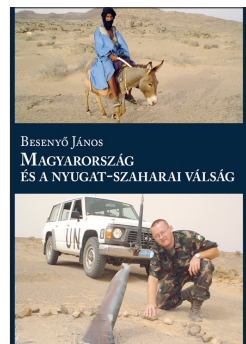
A mű a Ludovika Egyetemi Kiadó „Pro patria ad mortem” sorozatában jelent meg 2020-ban 319 oldal terjedelemben. Elektronikus formában is elérhető.

Négyesi Lajos

Besenyő János

Magyarország és a nyugat-szaharai válság

(Budapest, Monarchia Kiadó, 2020. ISBN 978-615-80864-1-7)

Az Óbudai Egyetem Afrika-kutatócsoport vezetőjének legújabb kötete két egymástól mind földrajzilag, mind kultúrkörileg messze fekvő ország kapcsolódási pontjait vizsgálja. A szerző volt hivatásos katonaként és ENSZ-misszió tagjaként elsősorban azt akarja pótolni, ami neki még nem állt rendelkezésre: kézikönyvet a későbbi missziókba kerülő hivatásos katonáknak. Besenyő János nagyon fontos célkitűzésének tekinti, hogy a jövő katonai megfigyelők ne „légüres térbe” kerüljenek, hanem megismerjék Nyugat-Szahara földrajzát, etnikai összetételét, történelmét, különös tekintettel a Magyarországgal való kapcsolatára. E célból alapkutatásokat végzett a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában, a Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának levéltárában, spanyol közgyűjteményekben, a CIA könyvtárában. Emellett gazdag könyvészeti anyagot is átnézett.

A mű elején a szerző ismerteti a monográfia szerkezetét, a témaválasztást. Nyugat-Szahara geopolitikai helyzetének analízisének folyamán joggal hívja fel a figyelmet arra, hogy bár mind nyersanyagokban, mind halban gazdag területről van szó, a háborús helyzet miatt ebből az ország lakossága szinte semmit sem profitált.

A társadalom alapegysége a törzs és ezen belül a család. Az egyes társadalmi kategóriák között a mobilitás nagyon ritka. A régióban arab és berber törzsek élnek, többségük a szunnita

islám vallást követi, közöttük sokáig létezett a rabszolgaság intézménye. Ugyanakkor a szerző felhívja a figyelmet arra is, hogy a nők szerepe a társadalomban nagyon erős.

A rövid történeti áttekintés az őskori előzményeknél kezdődik, majd az ókori történeket ismerteti. A területen megjelentek a föníciaiak, majd a római légiók. Az arab hódítás eredményeképpen Észak-Afrika vezető vallása az iszlám lett. A kora újkorban a területet mind a spanyolok, mind a portugálok gyarmatosították, akik erődök sorát emelték. Az utóbbiak elsősorban a rabszolgakereskedelem bázisai voltak. Ez később veszélyesnek bizonyult, így a spanyolok számára ezután a halászat jelentette a fő jövedelemforrást. Végül Nyugat-Szaharát a 19. század utolsó harmadában ők gyarmatosították, ezt azonban a helyi törzsek nem fogadták el, így a pacifikálás hosszabb időt vett igénybe, csak a 20. század első felében ért véget.

A spanyolok erőteljes urbanizációt folytattak, elsősorban azokon a területeken, ahol gazdasági érdekeltségeik voltak (halászat, nyersanyaglelőhelyek). Azonban a helyi függetlenségi törekvések és a marokkói területi igények hosszabb távon lehetetlenné tették a gazdasági problémákkal küszködő Spanyolország számára gyarmata megtartását. Emellett a szomszédos Mauritánia is területi igényekkel lépett fel. Bár a Spanyolok 1975-ben végleg kivonultak, az előző évben marokkói csapatok nyomultak be Nyugat-Szahara területére. Velük szemben létrejött a helyi felszabadító szervezet a Polisario Front. A kivonulás után Marokkó és Mauritánia felosztotta egymás között Nyugat-Szaharát. Természetesen a gazdaságilag értékesebb területek Marokkóhoz kerültek. A Polisario harca mégsem volt reménytelen, mert Algéria felkarolta. Így Marokkó egyre kegyetlenebb háborút folytatott, amely maga után vonta a lakosság jelentős részének algériai menekülttáborokba való kerülését. Az ENSZ közvetítési kísérletei rendre kudarcot vallottak, viszont a Polisario gerillataktikája egyre eredményesebb volt.

Ennek ellenére a nyugat-szaharai kérdés a mai napig megoldatlan maradt. Besenyő János helyesen mutat arra rá, hogy a megszállt területek feladása Marokkóban belpolitikai lavinát indíthatna el, amelynek következménye a királyság bukását is maga után vonhatná, így Marokkó csak a számára előnyös döntést hajlandó elfogadni. Ez pedig egyet jelent Nyugat-Szahara Marokkóhoz tartozásával. Így kialakult egy patthelyzet: Marokkó erőrendszert épített ki, a megszállás egyre nagyobb terhet rótt az országra, a Polisario eredményes gerillaharcot folytatott, de a végső győzelemhez nem rendelkezett elegendő erővel.

Bár az ENSZ már 1990-ben rendezési tervet fogadott el, majd békefenntartókat telepített az ütközőzónába, a béke megteremtését nem tudta elérni. Csak a helyzetet volt képes konzerválni.

Az ENSZ békefenntartó művelet (MINURSO) keretében ellenőrizték a tűzszünet betartását, megpróbálták elérni a politikai foglyok elengedését, illetve a menekültek hazatérését. Emellett elő kellett készíteni a terület státuszát eldöntő népszavazást. Marokkó azonban minden eszközzel gátolta a MINURSO tevékenységét. Marokkó a fal és erőrendszer létesítése mellett erőteljes betelepítéssel próbálta megszilárdítani uralmát Nyugat-Szahara felett, hiszen az etnikai viszonyok megváltoztatása értelemszerűen befolyásolná a referendum eredményét. Ez pedig kiváltotta a Polisario ellenállását, amely intenzív támadásokkal válaszolt.

1994-ben a béke ügyét felkarolta az Amerikai Egyesült Államok. Ennek érdekében a Clinton kormányzat erőteljes nyomást gyakorolt szövetségésére, Marokkóra, aminek eredményeként megszületett a szembenálló felek között a houstoni egyezmény (1997). Ez kimondta, hogy a népszavazást az 1991-ben, az ENSZ által jóváhagyott elvek szerint végre kell hajtani. Erre azonban a marokkói vezetés ellenállása miatt a mai napig sem került sor.

Ezt követően a szerző rátér a magyar és nyugat-szaharai közös kapcsolódási pontok ismertetésére. Ugyanis Krámlí Mihály hadtörténész, a Hadtörténeti Intézet kutatója felhívta a figyelmét arra, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia 1899-ben meg akarta vásárolni Nyugat-Szaharát a spanyoloktól. Ez azonban a közös ügyeket intéző delegációkban a magyarok ellenállása miatt rendre megbukott. Besenyő János felvázolja a Habsburg Monarchia gyarmatosítási törekvéseit a 18. század elejétől 1914-ig. Felhívja a figyelmet arra, hogy ezek kivétel

nélkül kudarccal végződtek, mivel a hadiflotta gyenge volt. Kétségtelen tény, hogy a Monarchia tengeri ereje elmaradt a nagy gyarmattartó európai nagyhatalmakétól, de a 19. század végi fejlesztések eredményeképpen számos kisebb gyarmattartó államét meghaladta. A probléma inkább az volt, hogy a dualizmus rendszerében a magyarok minden gyarmatszerzési lehetőséget elleneztek, illetve a k. u. k hadiflotta manőverezési lehetőségei az Adria fekvéséből adódóan korlátozottak voltak. Ugyanakkor a közös külügyminisztérium széles körű anyaggyűjtést folytatott Nyugat-Szaharáról. A spanyol eladási ajánlatra végül a Monarchia nem válaszolt, így az ibériai ország végül a gyarmat megtartása mellett döntött.

Bessenyei ezután felvázolja a magyarok részvételét a spanyol idegenlégióban. Az utóbbi francia mintára a spanyol gyarmatosító törekvések támogatására hozták létre. A magyarok 1921-től léptek be az alakulatba, így harcoltak Spanyol-Marokkóban, az úgynevezett „Riff”-háborúban. Besenyő János ismerteti az egykori légionáriusok életpályáját a visszaemlékezéseik alapján. Ezt követően a légiót bevetették a spanyol polgárháborúban. Az utóbbi azért érdekes, mert a köztársaság oldalán, a nemzetközi brigádokban is küzdöttek magyarok, így a honfitársaink több esetben szembekerültek egymással. A második világháborút követően számos emigráns magyar tiszt vállalt szolgálatot a spanyol idegenlégióban, akiket mind a nyugati, mind a keleti országok hírszerzései alkalmaztak. A légiót végül 1975-től, Franco halálát követően átszervezték, létszámának csökkentése összefüggött Nyugat-Szahara feladásával.

A szocialista Magyarország viszonyulása a nyugat-szaharai kérdéshez rendkívül összetett volt. Ebben az időszakban önálló magyar külpolitikai nem, vagy csak korlátozott mértékben létezett, a szocialista országok „egységes” állásfoglalását minden esetben a Szovjetunió határozta meg. A kommunista államok elvileg antikolonizációs álláspontot képviseltek, egyetértettek a népek önrendelkezési jogával, azonban a Szovjetunió gazdasági érdekeltiségei nem tették lehetővé a Nyugat-Szahara függetlenségének elismerését. Ráadásul a marokkói kommunisták a kérdésben nacionalista irányvonalat követtek, tehát a király mellett álltak. Ugyanakkor a Polisario Front legfőbb támogatója Algéria volt, amely a Szovjetunió stratégiai szövetségesének számított. Így hazánk diplomáciája azt a közös irányvonalat képviselte a rendszerváltásig, hogy a szaharainak számára humanitárius segítségnyújtásról szó lehet, de elismerésről csak abban az esetben, ha előbb ezt a többi arab ország is megteszi. Az utóbbi azonban Marokkó ellenállása miatt lehetetlen volt, ráadásul az arab országok zöme az utóbbit támogatta.

A szerző részletesen ismerteti a rabati magyar nagykövetség jelentéseit, amely révén betekintést nyerhetünk a Kádár-korszak diplomáciai manővereibe. Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy a magyar vélemény köztes és semleges volt, célja pedig az, hogy mind Marokkóval, mind Algériával megőrizzék a jó viszonyt. Ugyanakkor Magyarország az 1980-as évektől egyre szorosabbá tette kapcsolatait a Polisario Fronttal. Az utóbbinak több delegációja is járt hazánkban, sebesült katonáit Magyarországon is gyógykezelték, illetve rendszeresen küldtünk élelmiszer- és gyógyszerzállmányokat. Bár a Polisario támogatása miatt volt némi feszültség Marokkó és a szocialista országok között, nyílt kenyértörésre nem került sor. Ugyanakkor Marokkó egyre inkább az USA szövetségesévé vált. Az is nyilvánvaló lett, hogy Marokkó semmilyen körülmények esetén sem hajlandó feladni a területet.

A nagyhatalmi politikában jelentős változást hozott a Szovjetunió szétesése és a hidegháború vége. Ettől kezdve ugyanis Magyarország hozzáállása is megváltozott. Hazánk elsődleges célkitűzésének tekintette az euro-atlanti integrációt, és ennek egyik eszközének tekintette a nemzetközi, elsősorban ENSZ műveletekben való részvételt. Ugyanakkor a Szovjetunió bukásával Algéria lehetőségei is beszűkültek. 1991-ben ENSZ közvetítéssel tűzszünet született Marokkó és a Polisario Front között. Ennek betartására pedig az ENSZ létrehozta a MINURSO nevet viselő missziót, amely iránt Magyarország is komoly érdeklődést tanúsított. Az utóbbi legfontosabb feladata a népszavazásra jogosult lakosság beazonosítása és összeírása volt, amely azonban Marokkó ellenállása miatt meghiúsult.

Ebben a küldetésben 1996 és 2000 között magyar rendőrök is tevékenykedtek. Az ENSZ 1994-ben kérte fel egy 15 fős rendőri egység kiküldésére hazánkat, amely végül 13 főt biztosított. A kiképzés elsősorban az angol nyelv és gépjárművezetés elsajátítására fókuszált. A rendőrök számára azonban komoly problémát jelentett a család tartós hiánya, a más éghajlat, illetve a higiéniai viszonyok. A következő évben Magyarország 13 fős váltást küldött, akik a kiképzésük során már komoly és értékes tapasztalatokat szereztek az elsőtl. Azonban néhány hónap eltelte után az ENSZ felszámolta a missziót.

1999-ben az ENSZ újabb felkérést intézett hazánkhoz 5 rendőr biztosítására. Az utóbbiak 2000-ben tértek haza. Ekkor már magyar katonai megfigyelők is tevékenykedtek a térségben. Besenyő János felhívja a figyelmet arra, hogy a magyar rendőrök kiemelkedő szakmai teljesítményét a misszióban még hosszú ideig emlegették.

A következő fejezetben a szerző az általa készített kérdőíves felmérés eredményét ismerteti. E szerint a kiküldött állomány életkora 31,5 év volt, elsősorban a férfiak domináltak. Missziós tapasztalattal mindössze 5%-uk rendelkezett. Képet nyerhetünk a tiszt-tiszthelyettes arányról, az iskolai végzettség megoszlásáról, betegségekről és a családi állapot változásairól. Itt kiemeli a magas válási arányt. Ennek ellenére a többség visszament volna a művelési területre.

Végül a magyar katonák nyugat-szaharai szerepvállalását bemutató és értékelő rész következik. Az ENSZ döntése a tárgyban 1990 júniusában született meg. Pontosabban katonai megfigyelők, valamint gépesített lövész, légiszállító és logisztikai egységek kiküldéséről. Az egység tervezett létszáma 1695 fő volt, melynek szakcsapatok szerinti megoszlását ismerteti a szerző. A katonai misszió elsősorban feladata a tűzszünet ellenőrzése és a népszavazás előkészítése volt. Az ENSZ a területet szektorparancsnokságokra osztotta a hatékony irányítás érdekében.

Az ENSZ misszió (MINURSO) munkáját azonban nagyban nehezítette a szembenálló felek nézeteltérése, illetve Marokkó aknamunkája. Emellett a fegyvertelen katonai megfigyelők több esetben szenvedtek sérülést az elhelyezett aknák miatt. 2002-ben a MINURSO élére magyar parancsnok, Száraz György vezérőrnagy került. Ekkor a katonai egység 230 főt számlált, elsősorban járőrözési és aknamentesítési feladatokat hajtottak végre.

Bár az Amerikai Egyesült Államok komoly diplomáciai erőfeszítéseket tett a béke megteremtése érdekében, ezek a próbálkozások többnyire Marokkó ellenállása miatt zátonyra futottak. 2004-ben a táborot korszerűsítették, amely által a katonák elhelyezési körülményei javultak. Ebben az időszakban már egyre intenzívebben jelentkezett az illegális migráció, amely az aknamezők miatt állandó veszélyforrást jelentett. Ugyanakkor a probléma kezelésére az ENSZ nem adott útmutatót.

2005-ben Száraz vezérőrnagy háromévi szolgálat után elhagyta a missziót. Ebben az időszakban – a migráción túl – újabb megoldandó problémák léptek fel. Marokkó ugyanis fejlesztéseket hajtott végre a demarkációs övezetben, amely kiváltotta az őslakosság tüntetéseit, valamint a Polisario ellenakcióit. Ezzel egyidejűleg meg kellett szervezni a migránsok ellátását is. 2009-től egyre intenzívebben jelentkeztek a régióban a radikális iszlám csoportok. Ezek miatt a nyugat-szaharai kérdést a mai napig sem sikerült rendezni.

Magyarország 1990-től, a nyugati orientáció elősegítése érdekében egyre nagyobb szerepet vállalt az ENSZ békefenntartó műveleteiben, így az 1998-as felkérést, amely fegyvertelen katonai megfigyelők kiküldésére irányult, pozitívan fogadták. 2000-től 10 főt delegált Magyarország, akik elsősorban járőrszolgálatot láttak el. A megfigyelők mind hazai, mind helyszíni kiképzésben részesültek. A szolgálatuk a létszámhiány miatt erősen megterhelő volt.

Besenyő János kiemeli, hogy a magyar tisztek a megbízhatóságuk és szakmai felkészültségük miatt többször kerültek vezető beosztásba. A magyar katonák felkészítését gyengének értékelte, ugyanakkor a felszerelést jónak. Ez alól csak a saharai éghajlati körülményekhez alkalmazkodó ruházat tekinthető kivételnek, melyet a katonák sokszor saját terhükre vásároltak

meg. A misszió helyzetét alapvetően befolyásolta, hogy a NATO csatlakozás után a katonai szövetség külföldi szolgálatai élveztek prioritást hazánk számára.

A szerző röviden foglalkozik a katonák szabadidős tevékenységével, amelynek költségeit saját forrásból biztosították. A táboron belül elsősorban a sportolási lehetőség volt adott. A magyar katonákat időközönként a családtagjaik is meglátogathatták.

2000–2019 között 19 váltásban 105 katona teljesített szolgálatot a MINURSO keretein belül. Átlagéletkoruk 39,2 év volt, 55%-uk tiszt, 45%-uk főtiszt volt. Több mint felük rendelkezett egyetemi végzettséggel, a zömük házas volt. Mintegy 21%-uk betegedett meg, ennek ellenére 81% vállalt volna újból szolgálatot. A hazai és műveleti területen való felkészítést általában jónak értékelték.

Az értékes kötetet kronológia, név- és helynévmutató, forrás- és irodalomlista, térkép- és képmelléklet zárja.

Besenyő János könyve pótolhatatlan forrásbázist jelent nem csak a katonák, de az Afrika kutatás számára is, és nyugodt szívvel ajánljuk mind a szakemberek, mind az érdeklődő közönség figyelmébe.

Süli Attila